

М. С. Коваль, М. М. Козяр, А. В. Литвин
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ПЕДАГОГІЧНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ФАХІВЦІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Проблема. Вивчаються провідні засади феномену готовності фахівців цивільного захисту до професійної діяльності. Виявлено, що проблема соціально-психологічного впливу екстремальної ситуації на фахівців, які надають допомогу в особливих умовах, залишається малодослідженою.

Мета. У цьому контексті нашою метою є системне дослідження готовності фахівця цивільного захисту до діяльності в особливих умовах (екстремальних ситуаціях).

Методи дослідження. Охарактеризовано основні структурні компоненти досліджуваного поняття, подано їх узагальнену характеристику. Проведено огляд наукових публікацій, присвячених тематиці дослідження в міждисциплінарному проблемному полі, що включає вивчення психологічних параметрів професійної діяльності в екстремальних умовах. Багатоаспектне педагогічне моделювання дало змогу виявити причинно-наслідкові зв'язки і чинники, спрогнозувати користь і можливі недоліки впровадження інновацій, підвищити продуктивність роботи науково-педагогічного колективу.

Основні результати дослідження. Створено педагогічну модель формування готовності фахівців цивільного захисту до професійної діяльності; розглядаються нормативні передумови, структура, компоненти та умови функціонування моделі; виявлено її емерджентні властивості. Розроблена модель містить цільовий, концептуально-теоретичний, організаційно-проектувальний, змістовий, процесуально-технологічний і результативно-оцінний компоненти. З метою формування готовності фахівців цивільного захисту до професійної діяльності доцільно передбачити: налагодження сприятливої атмосфери, в якій курсанти і студенти відчують себе вільно та комфортно; активізувати їх, спрямовуючи на активну співпрацю з усіма учасниками освітнього процесу; стимулювати інтереси майбутніх фахівців, розвивати потребу вчитися, сприяючи досягненню успіхів у професійній підготовці; зачіпати всі сторони особистості, залучаючи до навчального процесу емоції, почуття, відчуття; стимулювати когнітивні, творчі здібності, співвідносячи їх із реальними потребами і можливостями; сприяти усвідомленню кожним курсантом і студентом того, що результати навчання пов'язані з їхніми особистими інтересами; застосовувати різні форми роботи (індивідуальну, групову, колективну), використовувати методи, які підвищують активність курсантів і студентів, їхню самостійність, індивідуальність тощо. Цілісний аналіз результатів упровадження запропонованої моделі дає підстави стверджувати, що її застосування сприяє досягненню кращої підготовленості, оптимальній адаптації особового складу до екстремальних, ризиконебезпечних ситуацій в особливих умовах службової діяльності, зниженню рівня психічних втрат серед персоналу ДСНС України й успішному подоланню негативних наслідків кризових і надзвичайних обставин і ситуацій.

Висновки та конкретні пропозиції. Виконано дослідження системи формування професійної готовності фахівців цивільного захисту до професійної діяльності в динаміці їхнього професіогенезу, в тому числі до діяльності в екстремальних ситуаціях, що дало змогу оптимізувати професійну підготовку співробітників різноманітних служб ДСНС України з метою вдосконалення заходів і механізмів профілактики і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Побудовано модель, яка відображає провідні засади формування готовності фахівців цивільного захисту до професійної діяльності, педагогічні цілі, завдання, пріоритети, особливості й умови організації та здійснення цього процесу. Рекомендуємо застосовувати розроблену модель як інструмент, за допомогою якого керівництво та викладачі профільних ЗВО оптимізуватимуть освітній процес із метою підвищення якості підготовки фахівців цивільного захисту.

Ключові слова: педагогічна модель, екстремальна ситуація, моделювання, формування готовності, фахівці цивільного захисту, професійна готовність.

Постановка проблеми. У межах реалізації Стратегії реформування Державної служби України з надзвичайних ситуацій на 2017–2020 роки [10] в нашій країні передбачається створення сучасної європейської системи запобігання надзвичайним ситуаціям і профілактики пожеж, зокрема впровадження новітніх механізмів управління пожежною та техногенною безпекою, а також формування культури безпеки життєдіяльності населення, його готовності до свідомих практичних дій у надзвичайних ситуаціях. Ці завдання актуалізують удосконалення професійної освіти фахівців цивільного захисту. У їх контексті система професійної підготовки в закладі освіти ДСНС України має бути спрямована на підготовку професіоналів, котрі втілюватимуть цінності громадянського суспільства, якісно й оперативно вирішуватимуть проблеми, що постають у процесі виконання потенційно екстремальних аварійно-рятувальних, пошукових та інших робіт, які стосуються пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У попередній статті [4] ми розглянули феномен готовності фахівців цивільного захисту до професійної діяльності. Виявлено, що формування професійної готовності фахівців цього профілю потребує точного уявлення про сутність, зміст і способи організації системи компетентісно орієнтованої професійної підготовки курсантів і студентів профільних закладів вищої освіти (ЗВО) [4, с. 94]. Для цього доцільно виконати процедуру моделювання освітнього процесу. Багатоаспектне педагогічне моделювання дає змогу виявити причинно-наслідкові зв'язки і чинники, прогнозувати користь і можливі недоліки впровадження інновацій, підвищувати продуктивність роботи науково-педагогічного колективу [2, с. 292]. Поділяємо точку зору науковців, які вважають побудову моделі ключовим моментом науково-педагогічного дослідження [6, с. 139].

Мета статті – побудувати педагогічну модель формування готовності фахівців цивільного захисту до професійної діяльності, обґрунтувати її структуру, компоненти й умови функціонування; виявити основні її властивості.

Виклад основного матеріалу. Із позицій системного та синергетичного підходів ми розглядаємо формування професійної готовності фахівців цивільного захисту в галузевому ЗВО як систему взаємопов'язаної організаційно-проектувальної, навчально-методичної, інформаційно-пошукової, навчально-пізнавальної, комунікативно-виховної, навчально-тренувальної,

адміністративно-управлінської, контрольно-оцінювальної, науково-дослідної тощо діяльності професорсько-викладацького та начальницького складу, курсантів і студентів, скерованої на вдосконалення підготовки особового складу ДСНС України. Як відомо, педагогічна система – це множина взаємопов'язаних структурних компонентів (підсистем), об'єднаних єдиною метою, що функціонує в цілісному освітньому процесі [9, с. 140-141]. Освітня система охоплює узагальнені цілі навчання, суб'єктів освіти, їхню навчально-пізнавальну діяльність, відносини між ними, освітні процеси й одержані результати [7].

Удосконалюючи формування готовності фахівців цивільного захисту ми спиралися на такі характеристики моделі освітньої системи: адекватність, простота й оптимальність, наочність, визначеність, об'єктивність, конструктивність, присутність елементів узагальненості, абстракції, можливість проведення вимірювань. На цій основі процес формування готовності фахівців цивільного захисту до професійної діяльності поданий у вигляді педагогічної моделі (рис. 1). Розроблена модель зорієнтована на підготовку фахівців до ефективних дій в екстремальних ситуаціях. Реалізація вихідних запитів (соціального замовлення на рівень готовності випускників до роботи в екстремальних ситуаціях та Державних стандартів освіти) відбувається через цільовий, концептуально-теоретичний, організаційно-проектувальний, змістовий, процесуально-технологічний і результативно-оцінний компоненти моделі.

Структура (компоненти) моделі будувалася з урахуванням чинників, які впливають на їх динаміку (затребуваність професійно-психологічної готовності в подальшій діяльності, кваліфікація та підготовленість викладачів, можливості освітнього середовища ЗВО). Проектовані структурні та функціональні зміни компонентів системи підготовки фахівців цивільного захисту мають бути спрямовані на формування професійної компетентності та розвиток специфічних соціально-психологічних рис. Модель враховує сучасні методологічні підходи, потребу модернізації змісту, методів і технологій навчання, що забезпечує їх постійне оновлення, гнучке структурування, дає змогу курсантам і студентам будувати індивідуальні освітні траєкторії професійного зростання. Модель передбачає контроль і систему зворотного зв'язку для коригування одержаного рівня готовності випускників до ефективних дій в особливих умовах.

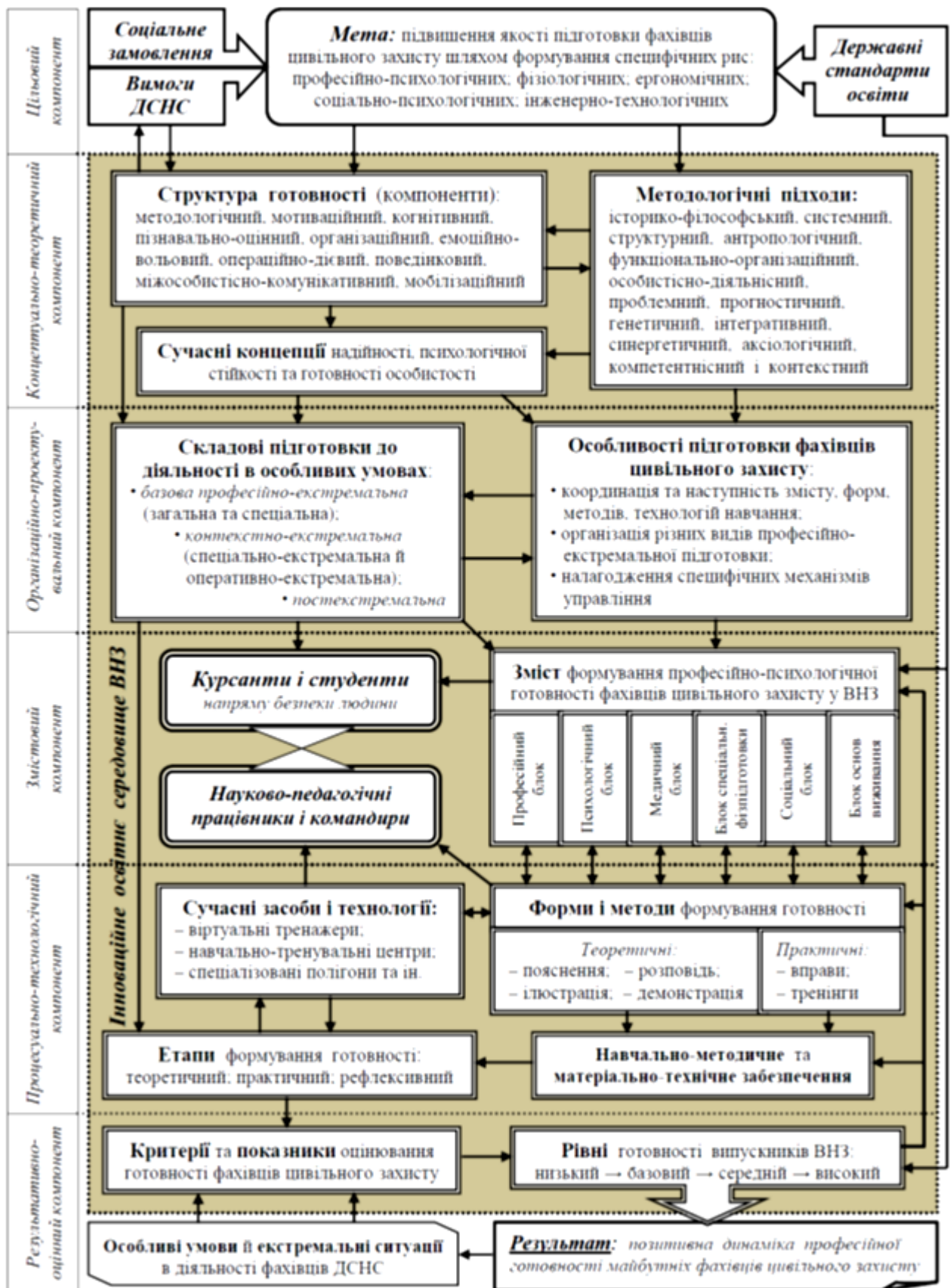

Рисунок 1 – Педагогічна модель формування готовності фахівців цивільного захисту до професійної діяльності

Цільовий компонент системи формування готовності фахівців цивільного захисту до професійної діяльності на основі вимог ДСНС і соціального замовлення охоплює: мету – підвищення якості підготовки фахівців цивільного захисту у профільних ЗВО та завдання – формування в курсантів і студентів специфічних соціально-психологічних рис (професійно-психологічних; фізіологічних; ергономічних; соціально-психологічних; інженерно-технологічних). Висунута мета визначає вибір способів оптимізації освітнього процесу, а також управління та корегування одержаних результатів. З іншого боку, цей компонент передбачає реалізацію спонукальних мотивів, спрямованих на усвідомлення майбутніми фахівцями цивільного захисту значущості їхньої професійно-психологічної готовності.

Концептуально-теоретичний компонент запропонованої моделі визначає структура готовності фахівців цивільного захисту. Цей блок моделі містить також вихідні теоретичні положення, які включають системний, особистісно-діяльнісний, інтегративний, синергетичний, аксіологічний, компетентнісний, контекстний та інші методологічні підходи. Важливими домінантами, які впливали на проектування моделі, є сучасні концепції надійності, психологічної стійкості та готовності особистості до діяльності в екстремальних ситуаціях.

В основу організаційно-проектувального компонента покладені фундаментальні складові підготовки до діяльності в особливих умовах. Зокрема, *базова професійно-екстремальна підготовка* під час навчання у ЗВО, що проводиться у спеціалізованих центрах (навчальних пожежно-рятувальних частинах, психолого-тренувальних полігонах, навчально-спортивних комплексах тощо). Її мета – забезпечити надійну підготовленість до ефективної індивідуальної та групової професійно-екстремальної діяльності в різноманітних надзвичайних ситуаціях. *Контекстно-екстремальна підготовка* забезпечує цілісність індивідуальної та групової готовності до професійно-екстремальної діяльності та розв'язання специфічних завдань у конкретних надзвичайних ситуаціях регіонального характеру, різних за складністю, характером перебігу та потенційними загрозами. У процесі цієї підготовки фахівці оволодівають спеціально-професійними компетентностями колективної ліквідації загроз і наслідків надзвичайних ситуацій. Водночас формуються необхідні фізичні, психологічні, морально-етичні та інші якості, необхідні для ефективної діяльності в екстремальних умовах.

Цей компонент моделі пов'язаний також з особливостями системи підготовки фахівців цивільного захисту [3]. На їх основі мають бути

обґрунтовані, спроектовані та впроваджені у профільні ЗВО педагогічні умови, які відображають ресурси та чинники, що позитивно впливатимуть на взаємодію елементів системи формування готовності фахівців цивільного захисту до професійної діяльності, підтримуючи оптимальну організацію та функціонування інноваційного освітнього середовища ЗВО ДСНС України.

Змістовий компонент моделі забезпечує послідовний, цілеспрямований характер процесу формування готовності фахівців цивільного захисту до професійної діяльності у ЗВО та визначається комплексом навчально-методичного забезпечення. Зміст навчання ґрунтується на системному підході, а також вимогах дидактичних і специфічних принципів. До останніх відносимо такі: співвіднесення з рівнем сучасної науки, єдність логіки конкретної наукової галузі та відповідної дисципліни, зв'язок професії з науково-технічним прогресом, відповідність навчання вимогам до професії тощо.

Змістовий компонент охоплює п'ять блоків: професійний, психологічний медичний, соціальний та основ виживання в екстремальних ситуаціях. Добір змісту освіти проводиться відповідно до положень гуманістично орієнтованої парадигми освіти, основоположною ознакою якої є ціннісне ставлення до людини, оскільки діяльність фахівців цивільного захисту спрямована, передусім, на надання допомоги людям, прояв співчуття та милосердя до постраждалих.

Професійний блок змісту формування професійної готовності фахівців цивільного захисту забезпечує бездоганне виконання надалі покладених на них обов'язків. Він містить базові та професійно орієнтовані компетентності, що визначають розумовий, фізичний і професійний розвиток фахівців, спроможність до адекватних дій у надзвичайних ситуаціях. Оснащення ДСНС новітньою технікою, впровадження ІКТ висуває також вимоги і до оновлення змісту підготовки фахівців, котрі мають оволодіти усіма сучасними способами аварійно-рятувальної діяльності й уміти використовувати автоматизовані засоби запобігання та ліквідації надзвичайних ситуацій, сучасне устаткування тощо. Надійна експлуатація пожежно-рятувального обладнання, техніки і спорядження (у тому числі високотехнологічного) – завдання практичної складової професійної підготовки у профільних ЗВО.

Психологічний блок формування професійної готовності фахівців цивільного захисту пов'язаний з операційною структурою діяльності, емоційно-вольовою сферою та здібностями особистості, що визначають якість, надійність і безпечність роботи в екстремальних ситуаціях

[8, с. 213]. Оскільки фахівець, який не вміє керувати власним психічним станом, не здатний ефективно діяти у складних обставинах, психологічній підготовці курсантів і студентів приділяється особлива увага. Зміст психологічного блоку передбачає вивчення чинників впливу, що травмують психіку людини, індивідуальних і колективних форм панічних реакцій в особливих умовах. Розглядаються методи психологічної підготовки до дій у типових надзвичайних ситуаціях, методи управління психічним станом фахівців цивільного захисту в професійній діяльності, зокрема релаксацію й аутогенне тренування. Вивчаються індивідуально-особистісні якості, необхідні для ефективних дій в екстремальних ситуаціях. Значна увага приділяється мотивації до діяльності у штатних і нетипових обставинах. Після вивчення психологічного блоку курсанти (студенти) повинні вміти ефективно управляти власним психічним станом в екстремальних ситуаціях і надавати первинну психологічну допомогу постраждалим, застосовуючи способи психологічного захисту та методи психотерапії.

Соціальний блок формування професійної готовності фахівців цивільного захисту пов'язаний із процесами адаптації та соціалізації, а також засвоєнням норм поведінки в майбутній діяльності (актуалізації засвоєних знань і вмінь, приймання професійних ролей, фаховий саморозвиток і рефлексія) [8, с. 214]. Важливою соціально-психологічною особливістю професії є вміння працювати в команді й оперативність у виконанні бойових і наглядово-профілактичних завдань. Це визначає потребу їхньої підготовки до співпраці та взаємодії у процесі виконання аварійно-рятувальних та інших робіт.

Медичний блок формування професійної готовності фахівців цивільного захисту передбачає вивчення видів медичної допомоги, завдань і способів невідкладної медичної допомоги постраждалим. Медичні та фізіологічні аспекти стосуються також власного психічного та фізичного здоров'я, профпатологій, компенсаторних можливостей організму. Майбутні рятувальники повинні знати способи і порядок надання першої долікарської допомоги при вивихах, кровотечах, втраті свідомості, переломах, пораненнях тощо. Вивчаються основи серцево-легеневої реанімації, допомоги при утопленні, ураженні струмом, отруйними і хімічно небезпечними речовинами, види допомоги в інших надзвичайних ситуаціях. Засвоївши медичний блок, майбутній фахівець має вміти проводити комплекс заходів на місці події з використанням штатних і підручних медичних засобів із метою припинення впливу чинників, здатних погіршити стан постраждалих або призвести до смертельного випадку, а також

евакуацію людей, що опинилися в небезпечній зоні [5, с. 218, 220].

Блок спеціальної фізичної підготовки фахівців цивільного захисту забезпечує розвиток професійно-прикладної фізичної підготовки, фізичних і психологічних якостей курсантів і студентів, необхідних для якісного виконання аварійно-рятувальних робіт, стійкого перенесення фізичних і нервово-психічних навантажень, несприятливих чинників професійної діяльності. Цей блок підготовки фахівців пов'язаний із вивченням власних фізіологічних можливостей, резервів організму, саморегуляцією в різних обставинах. Рівень розвитку цих властивостей особистості визначає її придатність до діяльності в екстремальних ситуаціях і має обов'язково враховуватися під час професійного відбору [8, с. 214].

Блок основ виживання рятувальника в надзвичайних ситуаціях передбачає вивчення питань життєзабезпечення людини в особливих умовах і середовищах, призначення, будови і використання засобів індивідуального захисту, формування навичок виживання в екстремальних ситуаціях, які можуть виникати в повсякденній життєдіяльності фахівців цивільного захисту. В результаті опанування матеріалу цього блоку курсант (студент) повинен вміти користуватися засобами захисту й обладнанням, що застосовуються в конкретній надзвичайній ситуації; оцінювати реальні обставини; організувати, контролювати і коригувати власні дії, взаємодіяти з колегами і постраждалими.

Загалом зміст формування професійно-психологічної готовності фахівців цивільного захисту у ЗВО, відповідно до компетентнісного підходу, має спрямовуватись на реалізацію теоретичних знань, професійно орієнтованих умінь і навичок ефективної діяльності за напрямом спеціалізації. Державні та галузеві вимоги до фахівців ДСНС нині утворюють пріоритет практичної підготовки, отже зміст освіти повинен бути практико-спрямованим [1]. Отже, весь процес професійної підготовки фахівців цивільного захисту підпорядкований опануванню й осмисленню їхніх посадових обов'язків і щоденних функцій. Під час добору змісту підготовки фахівців беруться до уваги готовність курсантів і студентів до засвоєння знань, специфіка професійної діяльності, особливості та завдання напряму спеціалізації.

Процесуально-технологічний компонент розробленої моделі ґрунтується на особистісно-діяльнісному та компетентнісному підходах, психолого-педагогічних засадах проблемного, прогностичного, інтегративного, контекстного навчання, врахуванні індивідуально-психологічних особливостей курсантів і студентів. Його реалізація охоплює форми організації та методи навча-

льно-педагогічної взаємодії, здійснюється з використанням інноваційних освітніх технологій, які впливають на мотиваційну, емоційно-вольову та розвивально-пізнавальну сферу майбутніх фахівців, стимулюючи їхню навчально-виховну діяльність. Цей компонент також передбачає новітні матеріально-технічні засоби і навчально-методичне забезпечення, необхідні для досягнення належного рівня готовності до ефективних дій в особливих умовах. Використання відповідних матеріально-технічних засобів (розміщених в інформаційно-комп'ютерних центрах, навчальній пожежно-рятувальній частині, психолого-тренувальному полігоні тощо) сприяє створенню стану, максимально наближеного до реальних надзвичайних ситуацій.

Оптимізуючи методи навчання з метою формування готовності фахівців цивільного захисту до професійної діяльності доцільно передбачити: налагодження сприятливої атмосфери, в якій курсанти і студенти відчують себе вільно та комфортно; активізувати їх, спрямовуючи на активну співпрацю з усіма учасниками освітнього процесу; стимулювати інтереси майбутніх фахівців, розвивати потребу вчитися, сприяючи досягненню успіхів у професійній підготовці; зачіпати всі сторони особистості, залучаючи до навчального процесу емоції, почуття, відчуття; стимулювати когнітивні, творчі здібності, співвідносячи їх із реальними потребами і можливостями; сприяти усвідомленню кожним курсантом і студентом того, що результати навчання пов'язані з їхніми особистими інтересами; застосовувати різні форми роботи (індивідуальну, групову, колективну), використовувати методи, які підвищують активність курсантів і студентів, їхню самостійність, індивідуальність тощо [5, с. 220]. До таких методів відносять, зокрема, психологічні тренінги.

Ефективними є практичні заняття на тренувальних комплексах, зокрема «EGERIA», під час яких максимально реалістично відтворюються умови пожежі, а курсанти мають загасити справжній вогонь і знайти потерпілого. Під час занять на навчальних полігонах створюються обставини, наближені до справжніх екстремальних ситуацій, що викликає в майбутніх фахівців специфічне фізичне та розумове напруження та дає змогу відпрацювати, «відшліфувати» необхідні навички. Передбачається проведення занять у складних погодних умовах, а також вирішення завдань із застосуванням штатного обладнання.

Сприяють засвоєнню навчального матеріалу з професійної підготовки електронні освітні ресурси віртуального навчального середовища, мультимедійні комплекси, інтерактивні дошки, відеокомп'ютерні тренажери-імітатори тощо, що

дають можливість моделювати надзвичайні ситуації різного роду та динаміку їх розвитку. Доцільно застосовувати комп'ютерні імітатори аварійних ситуацій на хімічно та радіаційно небезпечних об'єктах, тренувати курсантів і студентів розв'язувати завдання, що передбачають прийняття рішень в умовах невизначеності, дефіциту часу, раптової зміни обстановки. У ЛДУБЖД для цього створено Навчально-науковий центр інтелектуального моделювання безпечного майбутнього, оснащений необхідним програмним забезпеченням. Моделювання, зокрема інформаційне, надає навчання динамічності, емоційної насиченості, дає змогу проявити самостійність і реалізувати власну креативність у процесі навчання та навчальної науково-дослідної роботи [1]. Професійна та практична спрямованість моделювання підкріплює інтерес до інновацій в обраній професійній галузі, навчально-пізнавальній та пошукової діяльності майбутніх фахівців.

Під час проведення практичних занять основна увага курсантів і студентів має зосереджуватися на таких аспектах: виробленні стійких навичок роботи з аварійно-рятувальними засобами, обладнанням і спецтехнікою; розширення, з урахуванням одержаного досвіду, діапазону застосовуваних технологій професійної діяльності; усвідомлення методів організації, проведення й управління рятувальними акціями; напрацювання різноманітних умінь і навичок, доведення прийомів роботи до рівня майстерності, а прийняття правильних рішень – до автоматизму; підвищення фізичної та психологічної підготовленості, зосередженості й удосконалення швидкісної витривалості в різноманітних екстремальних і несприятливих ситуаціях; дотримання правил і заходів безпеки під час пошукових, аварійно-рятувальних та інших робіт.

Процесуально-технологічний компонент моделі передбачає безпосередню навчальну взаємодію курсантів (студентів) і викладачів, а також взаємодію з навчальною та науковою літературою, інформаційними технологіями, в тому числі віртуальним навчальним середовищем, електронними освітніми ресурсами тощо. Цей компонент пов'язаний не лише з вибором системи організаційних форм (лекції, семінари, практикуми, творчі роботи, науково-дослідна робота, елективні заняття тощо) і методів навчально-виховної діяльності (теоретичних і практичних). Він також охоплює управління якістю освітнього процесу на кожному з етапів формування готовності фахівців цивільного захисту до професійної діяльності: теоретичному, практичному, рефлексивному.

Результативно-оцінний компонент моделі формування готовності фахівців цивільного захисту до професійної діяльності відображає ви-

моги, визначені Державним стандартом та іншими нормативними документами, до специфічних соціально-психологічних рис майбутнього рятувальника. Цей компонент пов'язаний зі створенням діагностичного апарату контролю й оцінювання результатів навчально-пізнавальної діяльності випускників, який допомагає визначити їх відповідність щодо запланованого рівня. Як частина цілісного процесу навчання та професійної підготовки, педагогічний контроль є процесом, який значною мірою узагальнює властивості освітньої системи ЗВО.

Результати дослідження свідчать, що майбутні фахівці цивільного захисту проходять чотири рівні становлення готовності до професійної діяльності: низький (незадовільний), базовий (репродуктивний), середній (адаптивний), високий (функціональний). Багатоплановість феномена готовності до професійної діяльності зумовлює необхідність оцінювання рівня сформованості всіх компонентів цієї готовності за різноманітними критеріями і показниками, відповідно до змісту кожного з блоків.

Для оцінювання компонентів готовності фахівця доцільно використовувати спеціалізовані тести, що передбачають теоретичні питання та виконання практичних дій за змістом кожного блоку формування готовності. Зокрема, з метою виявлення сформованості психологічного складника готовності застосовують тести, що дають підставу оцінити рівні відповідних індивідуально-особистісних якостей. Для рівня психологічної підготовки використовуються тест Г. Айзенка, методика КОС В. Сиявського та Б. Федоришина, опитувальник А. Меграбяна, тест Г. Мюнстерберга та інші методики [5, с. 221]. Водночас, для визначення якостей, що визначають психологічну готовність фахівця, ефективними є методи оцінювання, розроблені у співпраці з дослідниками в галузі безпеки людини. У разі невідповідності виявленого в курсантів чи студентів рівня сформованості будь-якого з компонентів готовності до професійної діяльності, їм видаються індивідуальні завдання з метою коригування досягнутого рівня.

Попередня апробація свідчить про те, що розроблена модель здатна виконувати характерні освітні функції та має необхідні ознаки системи: цілісність, компонентність, структурованість, функціональність, ієрархічність, еквіпотенційність (багаторівневість), неадитивність (емерджентність), надійність, керованість і зв'язок із зовнішнім середовищем. Емерджентними властивостями моделі, тобто ознаками, які не притаманні її елементам окремо, є:

– стійка, цілеспрямована мотивація учасників освітнього процесу щодо формування в них

усіх компонентів готовності до подальшої професійної діяльності;

- інтегрування змісту різних циклів навчального плану і блоків формування професійно-психологічної готовності майбутніх фахівців цивільного захисту;
- раціональне поєднання традиційних та інноваційних методів, що використовуються у процесі навчання за різними дисциплінами, та спеціалізованих методів і технологій, призначених для формування компонентів готовності майбутніх рятувальників до дій в особливих умовах;
- узгоджене використання в діагностичному комплексі освітньої системи звичних методів оцінювання суб'єктів навчання та спеціалізованих способів, що застосовуються для оцінювання рівня сформованості їхньої професійної готовності;
- продуктивне одночасне коригування навчальної успішності курсантів і студентів та досягнутого ними рівня готовності за допомогою варіативних індивідуальних завдань.

Висновки. Отже, ми побудували модель, яка відображає провідні засади формування готовності фахівців цивільного захисту до професійної діяльності, педагогічні цілі, завдання, пріоритети, особливості й умови організації та здійснення цього процесу. Розроблену модель можна застосовувати як інструмент, за допомогою якого керівництво та викладачі профільних ЗВО оптимізують освітній процес із метою підвищення якості підготовки фахівців цивільного захисту – майбутніх працівників органів і підрозділів ДСНС України.

Унаслідок функціонування спроектованої педагогічної моделі відбувається погоджена поведінка підсистем, у результаті чого зростає рівень її впорядкованості (самоорганізація), встановлюється максимальна відповідність змісту, форм, методів, засобів і технологій освітнього процесу, тобто зменшується ентропія (невизначеність) системи підготовки фахівців цивільного захисту у ЗВО. Цілісний аналіз результатів упровадження запропонованої моделі та реального процесу професійної підготовки курсантів і студентів (зміни традиційної системи під впливом наших нововведень) дає підстави стверджувати, що її застосування сприятиме досягненню належної компетентності, оптимальній адаптації особового складу до екстремальних, ризиконебезпечних ситуацій в особливих умовах службової діяльності, зниженню рівня психічних втрат і психічної недієздатності серед персоналу ДСНС України й успішному подоланню можливих негативних психічних наслідків кризових і надзвичайних обставин і ситуацій.

Перспективними напрямками подальших наукових пошуків вважаємо: дослідження специфіки лідерської діяльності в царині безпеки людини, обґрунтування педагогічних умов формування готовності персоналу до професійної діяльності, розроблення методів і технологій виховання професійних якостей у майбутніх фахівців, що працюватимуть в екстремальних ситуаціях.

Список літератури:

1. Батуков С. А. Формирование готовности молодых спасателей к профессиональной деятельности в чрезвычайных ситуациях : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Батуков Сергей Алексеевич. – М., 2011. – 193 с.
2. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : [монографія] / Валерій Юхимович Биков. – К. : Атіка, 2008. – 684 с.
3. Козяр М. М. Екстремально-професійна підготовка до діяльності у надзвичайних ситуаціях : монографія / М. М. Козяр. – Львів : Сполум, 2004. – 376 с.
4. Козяр М. Теоретичні засади формування готовності фахівців цивільного захисту до діяльності в екстремальних ситуаціях / Михайло Козяр, Андрій Литвин // Педагогіка і психологія професійної освіти». – 2017. – № 1. – С. 85–98.
5. Крикунов К. Н. Педагогическая модель формирования готовности студентов к эффективным действиям в условиях чрезвычайных ситуаций / К. Н. Крикунов // Вестник ЮУрГУ. – 2006. – № 9. – С. 217–222.
6. Новиков А. М. Методология / А. М. Новиков, Д. А. Новиков. – М. : СИНТЕГ, 2007. – 663 с.
7. Сериков Г. Н. Образование и развитие человека / Г. Н. Сериков. – М. : Мнемозина, 2002. – 416 с.
8. Сірко Р. І. Методологічні основи підготовки психологів ВНЗ до діяльності в особливих умовах / Р. І. Сірко // Проблеми екстремальної та кризової психології : зб. наук. пр. – Вип. 18. – Харків : НУЦЗ України, 2015. – С. 210–217.
9. Слостенин В. А. Педагогика : учебное пособие для студ. высш. пед. учеб. завед. / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов ; под ред. В. А. Слостенина. – М. : Изд. центр «Академия», 2002. – 576 с.

10. Стратегія реформування Державної служби України з надзвичайних ситуацій : затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України № 61-р від 25 січня 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/61-2017-%D1%80>.

References:

1. Batukov, S. A. (2011) Formation of readiness of young rescuers for professional activities in emergency situations. Candidate's thesis. Moscow (in Russ.).
2. Bykov, V. Yu. (2008) Models of organizational systems of open education. Kyiv: Atika (in Ukr.).
3. Kozyar, M. M. (2004) Extremely professional training in activities in emergencies (monograph). Lviv: Spolom (in Ukr.).
4. Kozyar, M. & Lytvyn, A. (2017) Theoretical bases of formation of readiness of civil protection specialists' for work in emergency situation. Pedagogika i psykholohiya profesiynoyi osvity (Pedagogy and Psychology of Professional Education), 1, 85–98 (in Ukr.).
5. Krikunov, K. N. Pedagogical model of formation of readiness of students for effective actions in emergency situations. Vestnik YuUrGU (Bulletin of South Ural State University), 9, 217–222 (in Russ.).
6. Novikov, A. M. & Novikov, D. A. (2007) Methodology. Moscow: SYNTHEG. (in Russ.).
7. Serikov, G. N. (2002) Education and human development. Moscow: Mnemosyna (in Russ.).
8. Sirko, R. I. (2015) Methodological bases university training psychologists to work in special conditions. Problemy ekstremal'noyi ta kryzovoyi psykholohiyi (Problems Extreme and Crisis Psychology). Kharkiv : NUCP Ukraine. Vol. 18, 210–217 (in Ukr.).
9. Pedagogy. V. A. Slastenin (Ed.), I. F. Isayev, Ye. N. Shiyanov (2002). Moscow: Academy (in Russ.).
10. Cabinet of Ministers of Ukraine. Reform Strategy State Emergency Service of Ukraine (2017). Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/61-2017-%D1%80> (in Ukr.).

THE PEDAGOGICAL MODEL OF THE FORMATION OF READINESS OF CIVIL PROTECTION SPECIALISTS' FOR PROFESSIONAL WORK

Introduction. The leading approaches to the phenomenon of the civil protection specialists' readiness for professional activities are considered. It was revealed that the problem of the socio-psychological impact of the emergency situations on specialists who provide assistance under special conditions remains poorly investigated.

Purpose. In this context, our goal is a systematic study of the civil protection specialist's readiness to work under special conditions (in emergency situations).

Methods. The basic structural components of the investigated concept are characterized and their generalized characteristics are given. A review of scientific publications in the interdisciplinary problem field, including the study of the psychological parameters of professional work under special conditions was conducted. The multifaceted pedagogical modeling allowed to identify causal relationships and factors, to predict the benefits and possible disadvantages of introducing innovations, and to increase the productivity of the work of the scientific and pedagogical team.

Results. Pedagogical model of formation of civil protection specialists' readiness for professional activities is created; normative preconditions, structure, components and operating conditions of the model are considered; its emergent properties are revealed. The model includes target, conceptual and theoretical, organizational and projecting, content, procedural and technological, result-evaluation components. In order to prepare the readiness of civil defense specialists for professional activity, it is appropriate to foresee: the establishment of a favorable atmosphere in which students and students feel free and comfortable; to intensify them, directing active collaboration with all participants in the educational process; to stimulate the interests of future specialists, to develop the need to study, contributing to success in vocational training; touch all aspects of the personality, involving emotions, feelings and feelings in the learning process; to stimulate cognitive, creative abilities, correlating them with real needs and opportunities; to promote awareness of each student and student that the learning outcomes are related to their personal interests; apply different forms of work (individual, group, collective), use methods that increase the activity of cadets and students, their independence, individuality, etc. A holistic analysis of the results of the implementation of the proposed model gives grounds for arguing that its application contributes to better preparedness, optimal adaptation of personnel to extreme, risky situations under special conditions of service activity, reduction of the level of mental losses among the personnel of the State Emergency Service of Ukraine and successful overcoming of the negative consequences of crisis and extraordinary circumstances and situations.

Conclusion. The research of the system of formation of professional readiness of civil protection specialists for professional activities in the dynamics of their professional genesis, including activities in extreme situations, was carried out, which made it possible to optimize the training of employees of various services of the State Emergency Service of Ukraine in order to improve the measures and mechanisms of prevention and liquidation of the consequences of emergencies. A model was developed that reflects the main principles of forming the readiness of civil defense specialists for professional activity, pedagogical goals, tasks, priorities, peculiarities and conditions for the organization and implementation of this process. We recommend to use the developed model as a tool through which the leadership and professors of specialized higher education institutions will optimize the educational process in order to improve the quality of training of civil defense specialists.

Key words: pedagogical model, emergency situation, modeling, formation of readiness, specialists of civil protection, professional readiness.